

PAUL VALÉRY

NÁMORNÝ CINTORÍN

Preložil Ján Frátrik

Ilustroval Mojmír Vlkolaček

Ten tichý krov, kde brázdia holubice
vlní sa k hrobom medzi borovice.
Poludnie priam si tvorí z ohňa krás
more, čo vždy sa presne obnovuje.
Jediná vďaka za myšlienok ruje:
mier bohov uzrieť ponad šťastný jas.

Čo námah drobulinkých bleskov skmáše
diamant vlny, čo sa stráca v čase —
aj pokoj šíri sa a dopadá!
Tam slnko líha nad priepasťou tíšin —
ó, najčistejšie diela z večných príčin!
Čas prská, sen sa vedou opriada.

Minervin skromný chrám, ten poklad vzácny,
murivo ticha, kde sa obdiv zasní,
zvrásnená voda, Oko nabystro,
čo v závoj ohňa chráni i tvoj spánok.
Ó, ticho moje! Duše svätostánok.
Z tisícich škridiel strecha, zlatý krov.

Chrám času, čo sa do povzdychu schýli,
do výšok čistých vnikám plný sily
a more v jeden pohľad objímam.
A jak len bohom veľká obeť moja
tak ťrblietanie jasné do pokoja
zasieva výškam pohrdania plam.

Jak plod, čo rozpúšťa sa v sladkom chvení,
čo neprítomnosť svoju v rozkoš mení
v ústach, kde hynie jeho vlastný tvar —
tak budúcnosti dym svoj sajem v dychu
a nebo spieva duši pieseň tichú
o zmene brehov, šum keď zavýja.

Nádherné nebo vzhliadni jak sa mením
po tolkej pýche, toľkom premárnení
v zahálke, čo však dosť má ešte síl.
Žiarivým diaľkam oddávam sa splna,
nad hrobmi tieň môj kľže ako luna,
čo s krehkou chôdzou ma už spriatelil.

Do duše prúdia lúče slnovratu —
súd svetla, teba ešte podpieram tu.
Spravodlivosť, ó... aj bez súcitu!
Na miesto dávne ukladám ťa zase.
Pozriže! Svetlo čo aj v čirom jase
má polovicu v tieni ukrytú.

Sám v sebe a tak pre seba už vlastne,
pri srdci, celkom pri prameňoch básne,
tam medzi prázdnotou a žitia hrou
počúvam hlas svoj nesmierneho vnútra,
priehlbeň trpkú, kde aj vzdychy smútia,
čo dunia hĺbkou stále budúcou.

Záliv môj, v lístí pripútaný väzeň,
čo vetché mreže hryzieš cez noc, cez deň,
kde v žiari klopím zrak a tajím dych —
čie telo ma to vlečie do záhuby,
čia lebka ťahá v zem, tam v kostné hrudy?
Len iskra sní o mojich vzdialených.

Svätý kraj, nehmotného ohňa krása,
byť zeme, ktorá svetlu ponúka sa,
ľúbim tú zátoň čistých pochodní
tapanú zo skál, zlata, temných hôrov,
kde tieň schýľujú sa do mramorov.
Na mojich hroboch verné more spí.

Modlára poodháňaj, krásna suka,
keď sám jak pastier — čo aj úsmev núka —
tajomné ovce pasiem zasmeno,
to stádo mojich hrobov v tichom brehu,
vzdialené od nich holubice v strehu,
márne sny, zvedavých tiež anjelov.

Sem vkročiac budúcnosť hneď v sebe zhlívie,
hmyz škriabka do suchoty necitlive,
spálené všetko, zvädlé, číry vzduch.
Sám neviem aké prísne jestvovanie.
Neprítomnosť ma spíja. Život vanie
a trpkosť sladne, prečistý je duch.

Mŕtvych už dobre skryla zem aj lístie,
čo hreje, suší tajnosti ich čisté.
Poludnie pokojné, tak neživé
vždy samo v sebe do seba sa halí . . .
Premúdra hlava, členky jas v žiari,
som v tebe tajomstvo to menlivé.

Ty máš len mňa, čo v ťarchách nepoklesne,
pokánie, pochybnosti, moje tiesne —
to všetko z diamantu tvojho kaz . . .
Však v noci oťaženej od mramorov
neprehľadný dav pri koreni bôrov
tvoj odchod mlkvy vzal si na pretras.

V nesúčne ťažkom zmizlo potešenie,
červená hlina do záhub nás ženie,
dar života už prešiel v kvetnú vňať.
Kdeže sú mŕtvych dôverčivé slová,
duch prapodivný, tá ich vzácna vloha?
Kde zurčal plač, tam červač začla priasť.

Výkriky dievčat pošteklených v páse,
tie oči, perly zubov v tolkej kráse,
tie prsia, čo sa hrajú s ohňom túh,
poddajné ústa, keď krv na nich žiari,
prsty, čo chránia posledné už dary —
to všetko pod zem príde v ďalší kruh.

O', duša, či tiež vkladáš nádej do sna,
kde nezaskvie sa farba klamu zlostná
i keď sa v očiach zlato s vlnou hrá?
Či budeš spievať, keď ňa hmlisko zastrie?
Čas plynie. Moja bytosť pôrovatie.
Aj nedočkavosť svätá umiera.

Úbohá nesmrteľnosť čierno-zlatá,
s vavrínom tešiteľka, hrôzy špata,
smrť meníš v lono materinských nieh,
tú krásnu lož a klam, tie zbožné ruje!
Mnohý ju pozná, mnohý zavrhuje
tú prázdnu lebu, ten jej večný smiech.

Otcovia v hĺbinách — ó, lebky pusté,
pod lopatami hrúd len zemou tu ste,
len prach, čo mení našich krokov prúd —
Kostižer pravý, čo tu toľme plieni,
ten nie je pre vás, čo tu spíte v tieni,
ten v živých je a od mňa nie sa hnúť.

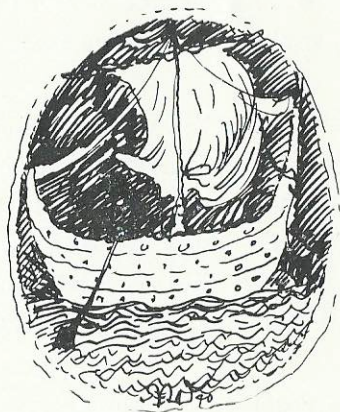
Láska či nenávisť ma skazou stihne?
Záhadný zub ten kľuje celkom pri mne,
do všetkých mien ho možno ešte klásť.
Čo natom! Len chce, vidí, hmatá kdesi,
chce krv, veď lôžko vedno zdieľame si,
má spojenú už so mnou každú časť.

Elejský Zenon! Zenon neoblomný!
Či azda šíp tvoj srdce prebodol mi?
Veď chvie sa, letí, nedoletí však.
K životu zvuk ma rodí, šíp ten ničí.
Ach, Slnko . . . Korytnačky tieň mi kľíči.
Achilles, znehybnel si práve tak!

Nie! Dost' už. Hor' sa v dobu vekotvornú!
Zlom telo moje, premýšľania formu,
hrud' moja, vdýchni z vetra nový prúd!
Už z morských diaľav sviežosť vane sama,
dušu mi kriesi k žitiu . . . Sila slaná!
Vpred k vlne! Živý chcem z nej vystrieknuť!

More, čo v delíriu tají slová,
deravý kepeň, koža pardalova
spálená slnkom, modiel ozdoba —
tá hydra, čo sa modrým telom spíja,
čo iskriaci chvost chystá pohrýzť, zmija,
tu v hluku jak sa tichu podobá!

Podúva. Skusujem žiť v tomto stihu.
Nesmierny vzduch už prehádza mi knihu,
rozbitá vlna prská o skaly.
Len rozleťte sa stránky jasné, svieže,
radostné vlny, lámate, prelomteže
ten tichý krov, kde plachty hľadali.

Doslov a poznámky

V týchto niekoľkých riadkoch, ktoré tu glosujeme ako doslov k *Námornému cintorínu* chceme sa aspoň úchytkom priblížiť k básnickému dielu P. Valéryho (1871—1945), najväčšieho filozofického básnika XX. storočia, ktorý myslenie povýšil na poéziu a poéziu na myslenie. Krása jeho diela to nie je oslobodzujúca pohoda, ani oslňujúci záber, ktoré vedia očariť na prvý pohľad. Ku tejto kráse treba sa trpezlivo a úporne prebojovávať od metafory k metafore, od verša k veršu. Baudelaierovskú tradíciu — umocnenú rozvrátenou neistotou — posúva k rovnováhe viery v človeka, aby cez mallarméovskú čistotu a dokonalosť myšlienky a verša pri objavovaní a hľadani absolútna v poézii vyústil do poézie osobitne svojskej, valéryovskej, kde ju orámovali intelektualizmus, narcisizmus, prechádzajúc tak do krajného subjektivismu. Pravda, je to iný narcisizmus, ktorý neodráža zamilovanie do seba samého, ani nezrkadlí na hladine sebauctievania. Túto najvlastnejšiu podobu svojho „ja“ si Valéry húževnato hľadá priamo v zápase, v mučivej trýzni myšlienky, aby z týchto útrap z „vnútorného ostrova“ svojho bytostného „ja“ puštal sa na výboje za poznaním nielen človeka, ale aj jeho vesmírnej spolupatričnosti. Takto sa približuje k svojej osudovej otázke, ktorú si tak neraz kládol: „Co je tajnejšie od najjasnejšieho?“

A Valéry spočiatku vo svojich „vers anciens“ podľa parnasistov a symbolistov vyvoláva meditácie, sny a symboly s pôvabnou harmóniou. Neskôr priberá vyššie ladenie, „vyššie symfónie“ a započúva sa v nich do hudby bohatých invencií obrazov plnej nádhery, rytmu a rýmov, ku ktorým pristupuje technika a inšpirácia, aby mohli osviežiť a znovuvzkriesiť lyrickosť Poézie. Ale Valéry vývoj posúva ďalej. Sprieči sa proti symbolistickým a romantickým koncepciám umenia. Úlohu poézie vidí nie v emocionálnom speve — ani v speve senzácii, ale v myšlienkach. Lyrizmus musí sa riadiť rozumom, musí sa „viditeľne spravovať“ („visiblement gouverné“). Pravda, táto veľká Poézia sa môže zrodiť iba z bolestnej stiesnenosti, zo zápasu a víťazstva.

Nijako nemienime zoširoka rozoberať bohatú škálu tejto jedinečnej poézie, no jednako chceme upozorniť na jej podstatné črty vo vrcholnej básnickej skladbe *NAMORNÝ CINTORÍN*. Práve v nej možno sledovať pochmúrne a strašné sily stiesnenosti, zúfalstva i beznádeje, ako urputne zápasia a predierajú sa k Svetlu, k absolútnemu videniu, v ktorom iskria a vyprskávajú slová plnej krásy víťazstva Ducha a myšlienky.

Prvé slohy nás uvádzajú do tichej morskej pohody, kde sa nekonečno prevažuje cez širokéanske dialavy, ktoré tieňuje iba let vtákov

„Ten tichý krov, kde brázdia holubice...“

Všetko je tak blízke, dovidieť až na dno tejto veleby, kým

„Poludnie priam si tvorí z ohňa krás
more, čo vždy sa presne obnovuje.“

Aké to len vytrženie „mier bohov uzrieť ponad šťastný jas“! Nesmierny pocit pokoja a mieru dáva zabudnúť na prítomnosť; akoby sa sám čas strácal v čase, akoby veci a poryvy našli svoj príchyl v najvnútornejšom speve. Pravda, toto všetko je len zdanlivé. Uprostred týchto rozprsknutých chvíľ kdesi v útrobach sa odohráva a zúri obrovský zápas, kľíči nová prietrž premien. Aj vnútro básnika sa rozčesáva, verš sa zatemňuje:

„... nad hrobmi tieň môj kľže ako luna,
čo s krehkou chôdzou ma už spriatelil.“

Čoraz viac a viac sa stráca idyla tichej harmónie, temné sily sa prevažujú na povrch. A tu si už dobre uvedomujeme, že toto miesto pokoja („pri srdci, celkom pri prameňoch básne“) je miestom boja, zápasu a ťažkého kľčenia. Básnik nelen intuitívne, ale práve svojím intelektom dobre rozoznáva vrstvu po vrstve vrásnenie tohto nepokoja...

„tam medzi prázdnotou a žitia hrou
počúvam hlas svoj nesmierného vnútra,
priehlbeň trpkú, kde aj vzdychy smútia,
čo dunia hĺbkou stále budúcou...“

Do tejto čudesnej hry viac a viac preniká racionálne poznanie, čo je zvýraznené aj jednoduchou harmóniou, pravda, kde platia jeho vlastné zákony — zákony vnútorného rozporu medzi srdcom a intelektom, aby takto z tohto zápasu vytryskla rýdza inšpirácia:

„Svätý kraj, nehmotného ohňa krás,
byl zeme, ktorá svetlu ponúka sa,
lúbim tú zátoň čistých pochodní
tepanú zo skál, zlata, temných borov...“

A práve cez inšpiračné uzliny si uvedomujeme, že tento zápas nekončí... „červená hlina do záhub nás ženie“, ba akoby sa naše myslenie už rezignovane oddávalo tomuto bezútešnu:

„tie oči, perly zubov v toľkej kráse,
tie prsia, čo sa hrajú s ohňom túh,
poddajné ústa...
to všetko pod zem príde v ďalší kruh“ —

akoby čierna nesmrteľnosť sa sklenula ponad všetkých nás.
A v týchto víziách dokončujú rozbušené temné živly svoje
triumfálne korunovanie:

„Ťobhá nesmrteľnosť čierno-zlatá,
s vavrínom tešiteľka, hrôzy špata —
smrť meníš v lono materinských nieh...“

Ale táto korunovácia je súčasne prípravou na iskrenie, z ktorého na tenulinkých lúčoch začína sa spríadať Svetlo, oslobodzujúca myšlienka. Temné sily sa ešte vzdávajú, ešte zmizajú sa chystá pohrýzť, ale už niet moci zabrániť tomuto svetlu, víťaznému Duchu. Aj básnik si uvedomuje svoj priestor a čas, onú vesmírnu spolupatričnosť:

»Nie! Dosť už. Hor' sa v dobu vekotvornú!
Zlom telo moje, premýšľania formu,
hrud' moja, vdýchni z vetra nový prúd!
Z námorných dialav sviežosť vanie sama,
dušu mi kriesi k žitiu... Sila slaná!
Vpred k vlne! Živý chcem z nej vystrieknuť!«

Posledné slohy plné radosti sú vlastne oslavou vnútorného víťazstva. Mohutná kadencia s apoteózou života je nielen trvalým opojením, ale i vierou v ľudské šťastie, ktoré sa tak ťažko prebija k Svetlu.

Taká je charakteristika poézie P. Valéryho v miniatúrnej skratke, poézia básnika, ktorého dielo už za života sa prednášalo na sorbonskej univerzite. Člen Francúzskej akadémie, ktorý dostal katedru estetiky na Collège de France, profesor poetiky, ktorému nestačili priestory pre poslucháčov, ktorý vlastnou rukou zakryl mikrofón, aby rozhlas neprenášal jeho reč. Tento básnik sa zrieka popularity a všetkých pôct, i keď za jeho rukopisy zberatelia ponúkajú horibilné sumy a praje si, aby bol pochovaný len v rodnom Sète nad Stredozemným morom, teda tam, kde „cintorín nad morom“ vnukol mu prvé verše jeho najslávnejšej básnickej skladby **NAMORNÝ CINTORÍN**.

A či má Valéryho poézia čo povedať i dnešku? I keď sa mnohé literárne pohyby a prúdy, nevynímajúc ani surrealizmus — bránili valéryovskej úzkosti z intelektu, nemohli sa mu vyhnúť v jadre, ak nechceli poprieť svoje vlastné umenie. Nech akokoľvek budú tie všetky vývojové mágie poézie rozvracať logiku a poriadok, nech sloboda experimentu pod rúškom „modernizmu“ hlása oslobodené spasiteľstvo poézie — (koľko ich už len bolo!) — jednako ony ustrnú, ak sa nebudú živiť z prameňov rýdzej krásy a rýdžeho zmyslu pre intelekt. Bez tejto harmónie niet veľkej poézie — niet veľkého umenia.

JÁN FRÁTRIK

Paul Valéry

NÁMORNÝ CINTORÍN

Preložil a doslov napísal *Ján Frátrik*

Ilustroval *Mojmír Vlkolaček*

Rok a miesto vydania 1970 v Žiline

Vytlačili Tlačiarenské závody Pravda,
závod v Žiline

Počet výťahkov 250, z toho 100 číslovaných

Tento výťahok má číslo

